

השטר. ולכן אמר רבא [דלא כרב סחורא אמר רב הונא], אין חולצים אלא אם מכירים בית דין שהוא היבם והיא יבמתו, שאם לא כן, שמא כשיצא שטר חליצה לפני ב"ד טועים, יסמכו עליו להתיר החלוצה להינשא, כי יסברו שב"ד שחלצו בפניהם ברוו הדבר. וכן לענין מיאונים, שגם הם דינם להעשות בבית דין דוקא.

- א. נראה שמשום חשש לבית דין טועים אין ב"ד כותבים פסק דין שפלוגי הודה בפניהם שחייב לפלוגי, לאחר שיצא מב"ד, כי חוששים שמא פרעו (ח"מ לט, ט), ואפילו לדעת האומר שנאמן לומר 'פרעתי' כנגד פסק בית דין — חוששים לב"ד אחר שיסברו הואיל וב"ד כתב פסק דין אין נאמן לומר פרעתי (עפ"י שער משפט לט סק"ז).
- ב. ישנם אופנים שגם חכמים מודים שחוששים לב"ד טועים — כאשר העדים מעידים על תחילת שטר בעדות ברורה (עתוס' להלן קסט. ד"ה אבל).
עוד מצינו שימוש בביטוי זה כלפי ענינים אחרים — ע' להלן קסד.

דפים קלח — קלט

רכח. האב שכתב נכסיו לבנו 'מהיום ולאחר מיתה' ומת, והניח פירות תלושים ומחוברים, מה דינם? מה דינם של הפירות כשהבן מכר את הנכסים בחיי אביו?

האב שכתב נכסיו לבנו 'מהיום ולאחר מיתה' — הריהו תולש ומאכיל בחייו לכל מי שירצה, כי לא הקנה לבן אלא הגוף ולא הפירות. הפירות שהניח בתלוש — הרי הם של יורשים. אבל אלו שבמחובר — בכלל גוף הקרקע הם וקנויים לבן. ואמרו בגמרא, דוקא באב אצל בנו שדעתו קרובה אצלו, אבל לאחר — פירות מחוברים אינם בכלל הקרקע. וכגון שמכר הבן נכסים אלו לאחרים בחיי אביו ומת האב — הפירות המחוברים באותה שעה שמת, שייכים לבן המוכר ולא ללוקח, הלכך שמין אותם ללוקח ונותן דמיהם (עפ"י פרשב"ם). הרי"ף והר"י מגאש פרשו בגמרא [דלא כרשב"ם] שהלוקח מן האב זכה בדמי הפירות המחוברים [והבן נוטל את גוף הפירות כיון שממשיכים לצמוח ברשותו, ומשלם דמיהם ללוקח] — כיון שהלוקח אחר הוא ואינו מוחל אותם לבנו של מוכר, שלא כאב אצל בנו. והוא הדין למגרש את אשתו ויש לו בקרקעו פירות מחוברים — הפירות של הבעל ומשלם לאשה דמיהם כפי שווים בשעת הגירושין, שהרי כשמגרשה אחר הוא לגבה ואינו מוחל על הפירות (ר"י מגאש).

דף קלט

- רכט. א. מי שמת והניח בנים גדולים וקטנים או בנות — כיצד נזונים ומתפרנסים כולם מתפוסת הבית?
ב. אשה שלוותה כסף ועמדה ונישאת והכניסה לבעלה נכסים [וכן בת שלוותה מתפוסת הבית ועמדה ונישאת] — האם מוציאים מן הבעל מה שלוותה?
ג. האם בעל בנכסי אשתו, כלוקח הוא או כיורש? אלו נפקותות מבוארות בסוגיא בשאלה זו?

א. הניח בנים או בנות, גדולים וקטנים — אין ניוונים ומתפרנסים לפי צרכם ללא חשבון [והרי פרנסת הגדולים מרובה משל קטנים ומזונות הקטנים וטיפולם מרובה משל גדולים] אלא חולקים בשוה. נשאו גדולים — ישאו הקטנים כמותם. נשאו גדולים בחיי האב, ואומרים הקטנים הרי אנו נושאים כדרך שנשאתם אתם — אין שומעים להם, אלא מה שנתן האב בחייו נתן. הניח בנים ובנות קטנות — הבנות ניוונות לפי צרכן (אעפ"י שמוזנותיהן מרובים משל הבנים) מן הנכסים שהוריש האב. ומתנאי כתובה הוא זה.

א. כשהניח בנים או בנות בלבד, אפילו ידענו דעתו של האב, שחפץ ליתן מזונות ופרנסה לקטנים בכך וכך, אין מתחשבים בדעתו להוציא משאר היורשים — שלא אמרו 'שמין באב' אלא במקום שחל דין פרנסת הבנות או מזונות, והיינו כשיש בנים ובנות יחדיו (עפ"י שער משפט רפו סק"ב).

ב. כתב הרשב"א: בסתם, ניוונים ומתפרנסים אלו עם אלו, שסתםם שותפים הם ומוחלים לזה לזה. לא אמרו במשנה אלא כשמיחו אלו באלו. ובתורי"ד משמע לכאורה שהואיל וקטנים אינם בני מחילה, אף בסתם יחלקו בשוה.

גדול האחים שהיה נושא ונותן בנכסים ולבש מלבושים נאים מתפוסת הבית — אמר רבא: מה שעשה עשה, שנוח להם בכך שלא יתנוול ויהיו דבריו נשמעים.

רשב"ם כתב שלכתחילה אין לבזבז במזון אחיו כל כך, בבגדים נאים. ורבינו שמעון כתב (מובא ברא"ש) שאף לכתחילה רשאי [ונקטו לשון דיעבד להשמיענו ששאר האחים אפילו בדיעבד צריכים לשלם] וכן כתב הרי"ד.

ב. זו שאלה שאל אביו בר גניבא מרבא, ורצה להוכיח ממשנתנו [ומברייתא דרבי חייא] שהבת שלוותה ועמדה ונישאת — מוציאים מן הבעל נכסים שהכניסה לו לפרוע הלוואתה. ודחו ההוכחה, שמא רק צרכי פרנסת נישואי הבנות מוציאים, לפי שיש לפרנסה קול והרי זו כמלוה בשטר, משא"כ מלוה על פה אפשר שאין מוציאים מהבעל כשם שאין מוציאים מן הלקוחות.

א. כתב רבנו חננאל: למסקנא מסתבר שמוציאים מן הבעל, שאינו אלא כדורש ולא כלוקח — משום הפסד המלוה. (וכן נראה לרשב"ם. וכן דעת רבנו ברוך מיון והאר-זרוע).

ואילו הרי"ף כתב שאין מוציאים. וכן דעת הרמ"ה והרא"ש והתוס' ועוד פוסקים (ע' בשו"ת מהרי"ק יח). [הרי"ף פירש הטעם, משום שהמלוה הפסיד לעצמו, שלא היה לו להלוותו בלא שטר — הלכך עשאוהו לבעל כלוקח לטובתו, ומלוה על פה אינו גובה מן הלקוחות. ור"י בן מגאש פרש שחששו יותר להפסד הבעל מלהפסד המלוה, משום שהבעל מוחזק בנכסים. ורק במזונות האלמנה חששו יותר להפסד שלה ולא להפסד הבעל, אם משום שהיא המוחזקת, או משום שהבעל ידע שיש אלמנה והפסיד לעצמו, או משום שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בב"ד, לכך עשאוהו לבעל כדורש].

והעלו האחרונים [עפ"י דברי הראשונים שהבעיה לא נפשטה], שאם תפס המלוה — אין מוציאים ממנו (עש"ך קיב). ודוקא לענין גוף הנכסים, או לענין זכות הפירות שלאחר מיתה, אבל הפירות שבחייה — אין מועילה בהם תפיסה (ע' בבאר הדבר באבני מילואים צא סק"ה).

ב. לדברי ר"י, לא נסתפקו לומר בעל כלוקח הגוף אלא לאחר מיתת האשה, אבל בחייה אין שייך לומר כלוקח. והרי"ד חולק.

ג. עד כאן לא נסתפקו אלא בגביית נכסים שהכניסה לבעלה, אבל ודאי אין הבעל חייב לשלם חובותיה מממונו [מלבד קרבנות חובה שעליה, שכן נתחייב לה על כך] (עתוס' ב"מ קד. ד"ה ה"ג). וכן נכסי צאן ברזל, שהבעל מקבל עליהם אחריות — הרי הם כנכסי הבעל, ואין גובים מהם לפרעון חובותיה (שו"ת מהרי"ק יח. וע' גם בשו"ת הרדב"ז ח"ג תתקכז).

ג. בעל האוכל פירות מנכסי אשתו — ('נכסי מלוג') ויורש נכסיה במותה — הסיק רב אשי שייפו חכמים את כחו; פעמים עשאוהו כאילו היה לוקח ופעמים כיוורש — כפי טובתו. מלבד במקום שיש הפסד לאחרים שלא באשמתם, שאז חששו להפסדם.

מעיקר דין תורה, הבעל בנכסי אשתו יורש הוא [למאן דאמר ירושת הבעל דאוריתא], אלא שחכמים ייפו את כחו לעשותו כלוקח (עתוס').

אך זה דוקא לענין זכייתו בגוף הנכסים במות אשתו, אבל פירות תקנו לו חכמים שזוכה בהם בחייה תחת פרקונה, ובהם נחשב הבעל כלוקח, מלבד במקום שיש הפסד לאחרים ולא לו [כגון לענין דין 'שומא הדר' — אין מחזירים לבעל, משום הפסד בעלי חובות, כמוש"כ התוס' בפרק המפקיד] (עפ"י קצוה"ח קג סק"ז, ובאבני מלואים צא סק"ה. ולדבריו — דלא כהש"ך — הכלל הוא שכשיש הפסד לבעל ולאחרים — העמידוהו על דינו, להיות כלוקח על הפירות וכיוורש על הגוף. ואם יש הפסד רק לבעל — ייפו את כחו. ואם יש הפסד לאחרים ולא לבעל — גרעו את כחו); —

לפיכך, היורש את אשתו — אין הנכסים חוזרים ביובל (משנה בכורות), שהיהו כיוורש [וכמאן דאמר ירושת הבעל דאוריתא (ע' בכורות נב)]. מאידך, האשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה ומתה — הבעל מוציא מיד הלקוחות, שעשאוהו כלוקח לזכותו. וזו היא אחת מתקנות אושא (רבי יוסי בר' חנינא. ואעפ"י שיש הפסד ללקוחות — הם שהפסידו לעצמם שלא היה להם לקנות מן האשה היושבת תחת בעלה).

ואפילו במקום שיש הפסד לאחרים שלא בגרימתם, לא חילקו חכמים בתקנתם ואין מוציאים מן הבעל, כגון אשה שחבלה באחרים ונתחייב בתשלומין (עפ"י רשב"א בתוס'). ודוקא בהפסדים שבאו לאחר הנישואין (ערמב"ן), אבל בנמוקי יוסף מבואר שגם הניזוקין וההפסדים שנעשו מקודם, אין מוציאים. וכן יש ללמוד מתוך דברי הרי"ף (ע' באריכות באבני מלואים צא סק"ז). מי שמת והניח אלמנה ובת, אפילו נישאת הבת ומתה — מסר רב יהודה בן אחותו של רבי יוסי בר' חנינא: על ידי היה מעשה ואמרו אלמנתו ניוזנית מנכסיו (כן שלח רבין באגרות). ופרשו, משום הפסד האלמנה עשאוהו לבעל כיוורש, הלכך גובה האלמנה מוזונתיה ממנו אעפ"י שאינה גובה מן הלקוחות.

א. נישאת הבת ולא מתה — אלמנתו ניוזנית מנכסיו. ופרשו התוס', יכולה למכור הגוף מחיים והפירות לאחר מיתה, אבל הפירות שבחיי הבת שייכים לבעל (שלגבי הפירות שמחיים, הבעל כלוקח מעיקר הדין, ולא גרעו את כחו והפסידוהו בשביל הפסד האלמנה. עפ"י אבנ"מ צא סק"ה).

ב. לענין אשה שלוותה מלוה על פה ונישאת — נחלקו הדעות האם עשאוהו לבעל כלוקח ואין מוציאים ממנו, או כיוורש, כאמור.

ואשה נשואה שירשה נכסים, והמוריש היה חייב לאחרים במלוה על פה — הורה התשב"ץ (ח"ב רצה. הובא באבני מלואים צא. וכן פסק בשו"ת עמודי אור קג) שגובים מן הבעל. ואין כן דעת הש"ך (קיב. וע"ע בשער משפט שם סק"ז).

ג. לא נסתפקו אם בעל כיוורש או כלוקח אלא בנכסי מלוג, אבל נכסי צאן ברזל פשוט שכלוקח הוא, שהרי קבל עליהם אחריות (שו"ת מהרי"ק יח).

פרק תשיעי; דפים קלט — קמ

- רל. א. תקנת מזונות הבנות אחרי מות אביהן — כיצד? מה הדין כשהאב הניח נכסים מרובים ונכסים מועטים?
 ב. מה הדין בשהניח נכסים מרובים ונתמעטו; מרובים ונתמעטו?
 ג. הניח אלמנה ובנים ובנות, כיצד מחשבים את הנכסים לענין מזונות הבנות? מה הדין באלמנה ובת, מי מהן קודמת במזונות?
 ד. היה חייב לזון את בת אשתו או שהיו עליו בעלי חובות — כיצד מתחשבים הנכסים?
- א. מי שמת והניח בנים ובנות — מדין תורה הבנים יורשים לבדם. אבל תקנו חכמים שהבנות יזונו מנכסי אביהן עד שייבגרו או יינשאו (ע' בפ"ד דכתובות), ומתנאי כתובה הוא זה.
 הניח נכסים מרובים — הבנים יירשו והבנות יזונו על ידי הבנים. נכסים מועטים — הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים. אדמון אומר: בשביל שאני זכר הפסדתי?! (אלא הבנים והבנות יהיו נזיונים יחד (רשב"ם ועוד). ורבנו תם אומר שאדמון אינו חולק אלא מתמיה על התקנה). אמר רבן גמליאל: רואה אני את דברי אדמון.
- א. רשב"ם פרש שפרנסת נישואין בכלל 'מזונות' דמתניתין (וכן פסק האור-זרוע). והתוס' והרמב"ן חולקים וסוברים שאין מוציאים עתה לבנות אלא מזונות, ולכשיבואו להינשא נוטלות עישור נכסים לפרנסה, אם יימצא להן באותה שעה.
 ב. אעפ"י שבנכסים מרובים הבנים יורשים, אסור להם למכור נכסיהם, אם לא לצורך גדול (עפ"י תוס').
- ג. רשב"ם פסק (עפ"י כתובות קט). כאדמון ורבן גמליאל. ואילו רבנו חננאל והלכות גדולות והרי"ף והרמב"ן פסקו כחכמים, שכן הולכת סוגיתנו בשיטתם.
 כמה הם נכסים מרובים? אמר רב יהודה אמר רב: כדי שזיונו מהם שנים עשר חדש. ושמואל אמר: זו דברי רבן גמליאל ברבי, אבל חכמים אומרים: כדי שזיונו מהם עד שיבגרו. פחות מכן — הרי אלו מועטים. וכן אמרו בשם רבי יוחנן. והסיק רבא: מוציאים לבנות מזונות עד שיבגרו, והשאר לבנים. [ומשתמו הנכסים מהבנים, או שמלכתחילה אין אלא כדי מזונות הבנות — ישאלו הבנים על הפתחים].
- ב. הניח נכסים מרובים ונתמעטו (שנתיקרו המזונות או נתקלקלו הנכסים. רשב"ם) — כבר זכו בהם יורשים בנכסים, ואין דנים אותם עתה כנכסים מועטים.
 לפרשב"ם, מה שחסרו הנכסים, חסרו לבנים ולבנות כפי חלקם היחסי בנכסים. [ואם תם הכסף מהבנות, אפשר שאין הבנים חייבים במזונותיהן]. ויש מפרשים שזיונו הבנים והבנות יחד עד שיכלו הנכסים.
 מועטים ונתרבו — נסתפקו בגמרא האם הריוח מגיע לבנים שהם היורשים והנכסים עומדים ברשותם, או שמא בנכסים מועטים הבנים מסולקים. ופשטו מדברי רבי יוחנן שהנכסים עומדים ברשות הבנים [ולכך אם קדמו הבנים ומכרו בנכסים מועטים — מה שמכרו מכרו], הלכך יש להם חלק בריבוי הנכסים.
 לרשב"ם ועוד ראשונים, אין מועילה מכירת הבנים אלא אם מכרו קודם שעמדו הבנות בדין על הנכסים. ור"י חולק וסובר שאפילו הגבו בית דין לבנות, אם מכרו האחים — מכור.
 כתבו כמה ראשונים שבמטלטלין, אף לאחר תקנת הגאונים שהבנות גובות מהם מזונות —